

SOCIALTJÄNSTENS BROTTS- FÖREBYGGANDE ARBETE UR UNGAS PERSPEKTIV

Anette Bolin
Emma Sorbring
Johanna Nyman

Rapport i
korthet

Sverige har en lång historia av brottsförebyggande initiativ för att tidigt upptäcka ungdomar som är involverade i brottslighet eller befinner sig i kriminella miljöer. På operativ nivå involverar samarbetet främst socialtjänst och polis. Socialtjänsten i Trollhättans Stad har under 2021–2022 genomfört brottsförebyggande insatser inom ramen för projektet *Tidig upptäckt – tidig insats* (TUTI). Den här rapporten redovisar den följeforskning som bedrivits i anslutning till arbetet.

TUTI bygger på tidiga interventioner, delaktighet och samverkan, såväl övergripande som i det enskilda fallet. Ambitionen med projektet var att minska risken för att unga 9–17 år utvecklar en kriminell livsstil samt förebygga risk för kriminalitet, missbruk, psykisk ohälsa och utanförskap. Detta genom att systematisera det arbete med brottsförebyggande insatser gällande unga förstagångslagöverträdare som sker i samverkan mellan socialtjänst, polis, åklagare och civilsamhälle.

Följeforskningen har kartlagt typ av och bakgrund till orosanmälningar för unga 9–17 år i Trollhättans Stad samt undersökt ungas egna erfarenheter och förståelse av socialtjänstens brottsförebyggande insatser (TUTI-insatser). I studien har både kvantitativa och kvalitativa datainsamlingsmetoder använts. Data har tagits fram dels på aggregerad nivå gällande orosanmälningar i Trollhättans Stad under perioden 2017–2022, dels gällande de 196 unga som under perioden 2021–2022 erbjöds socialtjänstens brottsförebyggande insatser. Orsaker till orosanmälan var främst ringa stöld (30 %), misshandel/våld/hot (20 %) samt ringa narkotikabrott (20 %). Ungefär hälften av de som erbjöds brottsförebyggande insatser tackade ja till insats. 21 av dessa deltog i återkommande kvalitativa intervjuer. Totalt genomfördes 41 intervjuer.

Majoriteten av de intervjuade uppger vid uppföljningen cirka ett år efter den första intervjun att de inte har haft någon ny kontakt med socialtjänsten och att TUTI-stödet har förstärkt deras kapacitet att inte begå någon ny lagöverträdelse. Alla vittnar om att de redan vid tidpunkten för händelsen bestämt sig för att det var dumt gjort, men för några av dem var rentav det väsentligt att de fick stöd att vidmakthålla beslutet. De unga berättar att de har lärt sig mer om sig själva och utvecklat sin förmåga att ta positiva snarare än negativa beslut.

För att förstå unga som för första gången kommer i kontakt med samhällets representanter när de misstänks för ett brott, har materialet analyserats med hjälp av modellen för proceduriell rättvisa (Tyler & Blader, 2003). Resultaten visar att de unga har högt förtroende för samhällets reaktion och ger legitimitet till det stöd som ges i kedjan av insatser: polis, mottagningsgrupp och familjebehandlare. Sammantaget kan vi konstatera att unga som genomgått hela TUTI-kedjan upplever samhällets reaktion vid sin första lagöverträdelse som positiv.

Vi vill rikta ett varmt tack till alla de ungdomar som har delat med sig av sin tid och med inlevelse berättat om sina erfarenheter av TUTI. Ert bidrag till forskningen är av stor betydelse för den samlade kunskapen om socialtjänstens brottsförebyggande arbete.

Tack också till Stella Edvinsson för illustrationerna!

FÖRFATTARE

Anette Bolin är professor i socialt arbete vid Högskolan Väst, där hon undervisar på socionomprogrammet samt på lärarutbildningen. Hennes forskningsintresse rör social barn- och ungdomsvård, beslutsfattande inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, familjers försörjning, barns agens och förebyggande socialt arbete på familjecentraler. I egenskap av forskare i projektet har Anette intervjuat unga som deltagit i TUTI samt sammanställt och bearbetat det kvalitativa materialet.

Emma Sorbring är professor i barn- och ungdomsvetenskap vid Högskolan Väst, där hon undervisar på ett barn- och ungdomsvetenskapligt magisterprogrammet samt på kurser inom psykologi. Hennes forskningsintresse är inom områdena familj, barns och ungas agens, identitet och sexuell utveckling. Hon är bland annat redaktör för böckerna *Samverkansforskning* (2019), *Barn- och ungdomsvetenskap* (2018), *Socialt arbete och internet* (2016), *Att förstå ungas identitetsskapande* (2014) och *Unga föräldrar* (2012). I egenskap av forskare i projektet har Emma sammanställt och bearbetat det kvantitativa materialet.

Johanna Nyman är verksamhetsutvecklare på Trollhättans Stad och arbetar på utvecklingsenheten under kontoret för digitalisering och IT. Johanna är utbildad socialpedagog och har arbetat många år inom socialtjänstens olika verksamheter. Hennes främsta kompetensområden är pedagogik i teori och metod, metoder för tjänstedesign och innovation, förändringsledning, projektplanering, nätverksarbete, digitalisering och välfärdsteknologi. Johanna var projektledare för projektet Tidig upptäckt – tidig insats (TUTI).

INNEHÅLL

Bakgrund	4
Projektet Tidig upptäckt – tidig insats.....	4
Brottsförebyggande arbete.....	6
Ungas perspektiv på tidiga insatser.....	7
Proceduriell rättvisa som teoretiskt ramverk.....	8
Syfte och metod	9
Syfte och frågeställningar.....	9
Forskningsstudien.....	9
Etik.....	11
Resultat	12
Kriminalitet och orosanmälningar i Trollhättans Stad 2017–2022.....	12
Kriminalitet och orosanmälningar i TUTI-projektet.....	14
Perspektiv från unga som har genomgått TUTI-insats.....	14
Diskussion	24
Slutsatser.....	26
Referenser	27

BAKGRUND

Under det senaste året har samverkan kring brottsförebyggande arbete gällande unga varit i fokus såväl inom politiken som hos medborgare och välfärdssamhällets olika aktörer, av vilka polis och socialtjänst är centrala (Brå, 2020). Brottsförebyggande samverkan har dock varit en strategi för att förhindra att ungdomar begår brott sedan slutet av 1950-talet, då till exempel polisen efterlyste mer samverkan med andra aktörer i samhället (Forkby, 2020).

Forskning om brottsförebyggande samverkan syftar primärt till att undersöka hur samverkan går till och vad de professionella upplever som positivt respektive problematiskt med den (Forkby, 2020; Ceccato & Dolmen, 2013). Ofta lyfts problem kring sekretess, mandat och olika syn på vad som är effektiva metoder för att förebygga ungdomskriminalitet (Brå, 2020). Inom den relativt omfattande forskning med utgångspunkt i professioners uppfattning om effektivt brottsförebyggande arbete med unga utmärker sig tidig upptäckt och tidiga insatser som verkningsfulla faktorer. Snarare än fler polisiära utredningar tycks alltså ett utökat brottsförebyggande arbete av skola och socialtjänst vara lösningen för att identifiera vilka unga som riskerar fortsatt kriminalitet (Brå, 2020).

Utmaningar

- Det kunde ta flera månader innan stöd sattes in för unga som begått brott.
- Om den unga åtalades för brottet kunde det ta upp till ett år innan domen föll och under den tiden löpte den unga stor risk att fortsätta sin kriminella livsstil.
- Om det saknades grund för utredning hos socialtjänsten var besöket hos mottagningsgruppen ofta det enda som hände. Familjen fick information om frivilligt stöd på Familjehuset men sökte sig sällan dit.
- Det gjordes återkommande anmälningar om brott eller oro för kriminalitet/vistelse i riskmiljöer för mycket unga personer utan att några stödinsatser sattes in.
- Det saknades ett direkt stöd till den unga och dennas vårdnadshavare i samband med själva händelsen, till exempel när en ung person blev omhändertagen av polis för misstanke om ringa narkotikabrott eller när den unga var under 15 år och kördes hem till sin/sina vårdnadshavare.
- Processen kunde se väldigt olika ut beroende på den ungas ålder, typen av brott, vem som var initiativtagare till oros-anmälan och så vidare.

Projektet Tidig upptäckt – tidig insats

På uppdrag av Trollhättans Stad har författarna bakom denna rapport bedrivit följeforskning av socialtjänstens projekt *Tidig upptäckt – tidig insats* (TUTI) mellan 1 januari 2021 och 1 mars 2023. Trollhättans Stad har erhållit medel från Brottsförebyggande rådet för att bekosta forskningen.

TUTI syftar till att systematisera socialtjänstens redan etablerade insatser och arbeta fram nya brottsförebyggande sådana gällande unga förstagångslagöverträdare, med socialtjänst, polis, åklagare och civilsamhälle som samverkanspartner.¹ Ursprunget till projektet var att socialtjänsten i Trollhättan 2016 gjorde en kartläggning över unga lagöverträdare och konstaterade att flera mycket unga personer vid upprepade tillfällen misstänktes för brott utan någon som helst insats som följd. De insatser som genomfördes var i stort sett alltid frivilliga och erfarenheten var att familjers mottaglighet att ta emot stöd sjunker betydligt under den tid som passerar mellan polisförhör och mötet med socialtjänstens initiala bedömningsinstans, den så kallade mottagningsgruppen. Familjer sluter sig och förnekar bekymmer när det har gått en tid. Det fanns alltså ett stort behov av att fånga upp den mottaglighet och öppenhet för att ta emot stöd på frivillig väg som finns i direkt anslutning till brottet. Det innebar att tiden från brott till behandlingskontakt och erbjudande om stöd måste förkortas väsentligt. Detsamma upplevde behandlare som arbetar med unga som dömts för brott på Familjehuset i Trollhättan, som vid ett flertal tillfällen hade ställt följande fråga: ”Om vi skulle suttit på din axel och ringt i en varningsklocka, när skulle vi gjort det då?” Nästan alla svarade: ”Vid första brottet.”

¹ En detaljerad beskrivning av TUTI-projektet finns att läsa i *Slutrapporten TUTI – Tidig upptäckt och tidig insats, 2021–2022* (Trollhättans Stad, 2023). Rapporten inkluderar även beskrivningar av ungdomsvård, ungdomstjänst, medling, föreningsliv, nätverksarbete och föräldrastöd.

Figur 1. Nivåer inom social brottsprevention (Socialstyrelsen, 2020).

TUTI bygger på tidiga interventioner, delaktighet och samverkan, såväl övergripande som i det enskilda fallet. Många unga som begår brott första gången är i en situation där en meningsfull fritid och prosociala kamrater kan göra stor skillnad. Socialtjänsten i Trollhättan arbetar för att unga lagöverträdare ska få tillgång till fritidsaktiviteter och möjlighet att delta i positiva sociala sammanhang. En intern kartläggning har visat på de utmaningar som presenteras på föregående sida.

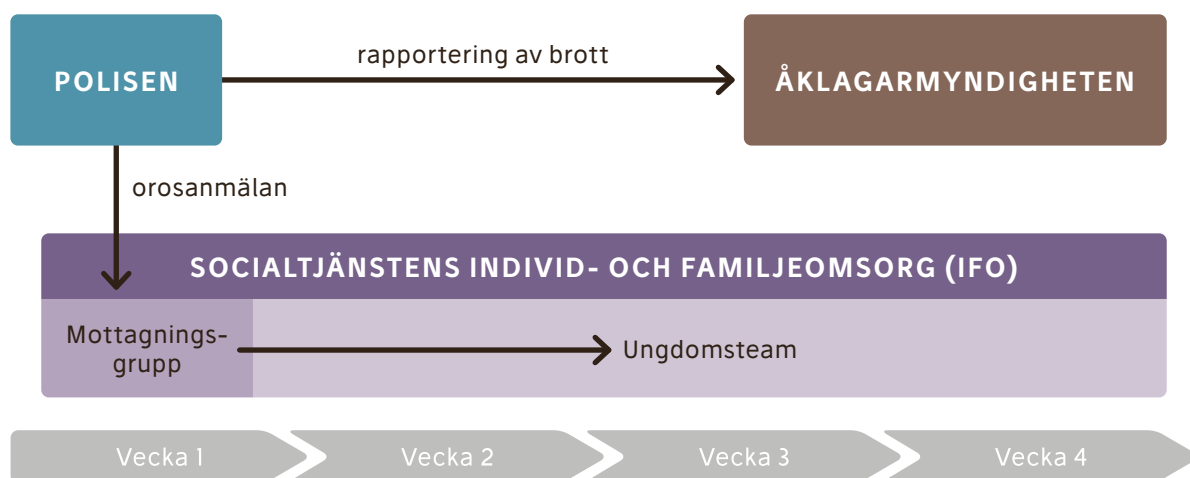
TUTI-projektet startades för att minska risken för att unga 9–17 år utvecklar en kriminell livsstil och förebygga risk för missbruk, psykisk ohälsa och utanförskap genom olika typer av insatser. För att kategorisera brottsförebyggande insatser används begreppen *situationell* och *social* brottsprevention. Situationell brottsprevention handlar om att minska antalet tillfällen till brott medan social brottsprevention går ut på att minska brottsbenägenheten hos den enskilda (Sahlin, 2000). De insatser som har utvecklats inom projektet hör främst till kategorin social brottsprevention och nivån selektiv prevention, se figur 1.

Stödinsatser och arbetssätt

Inom ramen för TUTI-projektet har det skapats en kedja av insatser, se figur 2. Med start hos polisen går varje ärende vidare till åklagare och socialtjänst parallellt. Socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO) består av mottagningsgruppens socialsekreterare som gör en första bedömning av inkommande orosanmälningar samt ungdomsteamets familjebehandlare.

Ungdomsteamet, som utgör den så kallade utförardelen inom IFO, har i sin tur utformat följande stödinsatser och arbetssätt:

Beredskap vid narkotikabrott och brott mot knivlagen. Då unga över 15 år misstänks för ringa narkotikabrott eller brott mot knivlagen rings familjebehandlare snabbt in av polis och är med vid förhöret. Familjebehandlare i Familjeteamet Ungdom Intensiv har beredskap vardagar 17:00–23:00 och helger 12:00–23:00 året runt. Familjebehandlare rings också in när polis påträffar en person under 15 år som behöver köras hem till vårdnadshavare på grund av misstanke om narkotikapåverkan, narkotikabrott eller brott mot knivlagen. Familjebehandlare åker då med hem till familjen och ger stöd i stunden. I båda fallen erbjuds också stöd på Familjehuset, senast nästkommande vardag. Den tydligaste effekten av denna beredskap är att tiden från brottsmisstanke till att den unga erbjuds stöd har förkortats från några månader till enstaka dagar.

Figur 2. Arbetsprocessen i TUTI.

Riktlinjer för servicespår

- Samtalen ska bygga på frivillighet och tillit.
- Träffarna ska inte dokumenteras eller journalföras.
- Det ska göras en planering över vilka träffar föräldrar ska respektive inte ska delta i.
- Träffarna ska innebära vägledande och coachande samtal, inte behandling.
- Behandlare har vid behov möjlighet att utföra drogtestar.

Två servicespår. De två spårerna kallas ”Stöd att låta bli” och ”En annan väg” och riktar sig till unga som har testat droger respektive begått brott. Servicespårerna påbörjas i direkt anslutning till händelsen, orosanmälan eller ansökan om stöd, vilket gör att utredning och stöd pågår parallellt.

Servicespåret ”Stöd att låta bli” är inspirerat av programmet ”Community Reinforcement Approach” (CRA) och bygger på *Motivational Enhancement Therapy* (MET), en av Socialstyrelsen rekommenderad metod för att frambringa snabb, internt motiverad förändring hos unga som använder narkotika. Det kan beskrivas som en form av vardagspedagogik och utgör ett stöd för unga som behöver hitta strategier för att såväl känslomässigt som praktiskt och socialt hantera ett vardagsliv utan droger. ”En annan väg” är utformat av Familjehuset, med inspiration från programmet ”Ett nytt vägval” i *Kriminalitet som livsstil* av Bergström (2019). Syftet är att kartlägga och förändra de tankemönster som anses ha koppling till utvecklandet av kriminalitet och målet att hitta strategier som gör att den unga kan undvika fortsatt kriminellt handlande. Som en del av programmet ska den unga också få hjälp att etablera goda vuxenkontakter, stärka skyddsfaktorer och utveckla meningsfulla fritidsaktiviteter.

TUTI-samtal. Vid misstanke om mindre brott, som snatteri och skadegörelse, erbjuder socialsekreteraren i mottagningsgruppen den unga och dennas familj samtalsstöd hos familjebehandlare redan dagen efter. Under det så kallade TUTI-samtalet på upp till fem samtalstillfällen görs en kartläggning av den ungas viktigaste relationer samt av risk- och skyddsfaktorer kopplade till hem, skola och fritid. Det görs också en situations-, beteende- och konsekvensanalys (SBK) där vi diskuterar antingen en specifik situation som den unga varit med om eller en exempelsituation. Tillsammans med behandlaren får den unga även reflektera över sitt brott och hur tankar och känslor påverkat val och handlingar. För att få en uppfattning om relevanta omgivningsfaktorer och vilka val den unga gjort i stunden gör behandlaren ibland en tidslinje över händelsen baserat på den ungas beskrivningar av vad som hände innan och efter.

En bit in i TUTI-samtalet följer oftast ett antal övningar som fokuserar på framtid och drömmar, till exempel något som kallas Framtidstidsaxeln. Den börjar i nutid och avslutas 10–15 år framåt i tiden. Först får den unga med hjälp av frågor från behandlaren berätta om framtiden som hen ser den, vad hen ska utbilda sig till och arbeta med, var hen ska bo, vad hen ska göra på fritiden, om hen ska ha familj och hur hen ska vara som förälder och så vidare. Därefter förs en diskussion om hur fortsatt brottslighet skulle kunna påverka framtiden och vad den unga själv är orolig för gällande sina framtidsplaner. Syftet är att inge hopp och förväntningar om framtiden och bidra till en dialog om det stöd den unga behöver för att uppnå sina mål. Vilka och hur många övningar som genomförs anpassas efter den ungas ålder, vad orosanmälan handlar om och hur många gånger behandlare och den unga kan ses. Efter den sista övningen bjuds föräldrar in i samtalet för att reflektera över det som framkommit. Här upplever behandlare att föräldrar får en positiv bild av den ungas tankar kring framtiden och att det ofta framkommer drömmar som den unga och föräldrarna aldrig tidigare pratat om. Till sist resonerar parterna kring om det finns behov av starkare skyddsfaktorer kring den unga samt vilket stöd som krävs för det.

Brottsförebyggande arbete

Sverige har en lång historia av brottsförebyggande initiativ för att tidigt upptäcka ungdomar som är involverade i brottslighet eller befinner sig i kriminella miljöer (Forkby, 2020; Johansson, 2014), med målet att avleda dem från framtida kriminell verksamhet. Generellt sett är unga som får en insats inom ramen för ett preventionsprogram förstagångslagöverträdare eller misstänkta för att ha begått mindre allvarlig brottslighet. I ett preventionsprogram fokuseras mindre

För närvarande sker det mesta av det myndighetsövergripande arbetet inom ramen för strategiska initiativ på kommunal nivå...

allvarliga brott som i normalfallet hade betraktas som lågprioriterade. De första kontakterna med polis och socialtjänst kan då vara omfattande. I stället för att utfärda en varning på plats öppnar polisen vanligtvis ett ärende i ett program för avledning av brott. Fallet bedöms sedan och om det är lämpligt sätts en samordnad proportionerlig kedja av insatser i gång. Program för brottsprevention har sammanfattningsvis syftet att **1)** ge högre prioritet åt mindre allvarliga brott som begås av unga utan tidigare erfarenheter av rättssystemet, **2)** sätta i gång en rationaliserad process efter upptäckten av ett mindre allvarligt brott och **3)** se till att responsen i efterföljande led är lämplig, noggrant samordnad och snabb.

Banbrytande brottsförebyggande program är bland annat "Allas ansvar" från 1997 och "Tillsammans mot brottslighet" från 2017. I båda programmen betonas samarbetet mellan myndigheter starkt (Alstam & Forkby, 2022). För närvarande sker det mesta av det myndighetsövergripande arbetet inom ramen för strategiska initiativ på kommunal nivå och genom politiska direktiv som utarbetas av lokala styrorgan, ofta lokala brottsförebyggande råd. Dessa råd får i sin tur stöd av samordnande och rådgivande organ på regional och nationell nivå (Alstam & Forkby, 2022). På operativ nivå involverar samarbetet främst socialtjänst och polis. Dessa organ samarbetar i sin tur med skolor, ungdomscenter och lokala åklagarmyndigheter. Som Forkby (2020, s. 581) noterar är en "gemensam nämnare" för lokala brottsförebyggande strategier det förtroende för samarbete mellan sektorsövergripande partnerskap som finns och en annan att initiativen ofta inrättas och underlättas av socialtjänsten. Med en arbetsfördelning som åstadkoms på lokal nivå samarbetar polis, åklagarmyndighet och socialarbetare för att utveckla förebyggande åtgärder riktade till unga som är eller riskerar att bli involverade i brottslig verksamhet (Forkby, 2020). Den här arbetsfördelningen är tydlig i TUTI-projektets utformning, se figur 2 ovan.

Ungas perspektiv på tidiga insatser

Det finns begränsat med forskning som utgår från ungas uppfattningar om vilka insatser som är till hjälp, men de unga i Cases (2006) studie lyfter att insatser av prosocial natur i kombination med delaktighet i formandet av stödet är en väg framåt. I Stigsdotter Ekbergs (2010) studie av bland annat unga som begått brott uppger de unga att de har både vilja och motivation att sluta begå brott, men att de har svårt att veta hur de ska gå tillväga.

Det finns begränsat med forskning också om brottsförebyggande initiativ och deras effekter (Alstam & Forkby, 2022), men särskilt lite är känt om ungas uppfattning av motiven hos samt de åtgärder som vidtas av brottsförebyggande aktörer. Ett undantag är en nyligen genomförd studie om ungas upplevelser av polisens brottsförebyggande arbete i de fyra nordiska länderna (Saarikkomäki et al., 2021). Studien bygger på 121 djupintervjuer med unga som rekryterats i stadskärnor och missgynnade stadsdelar, och resultatet visar på ambivalenta attityder till polisens roll i brottsförebyggande arbete. Å ena sidan uttrycks en känsla av att vara övervakad och misstänkt, vilket kan få en att tvivla på polisens opartiskhet. Å andra sidan beskrivs en vänlig och respektfull kommunikation med poliser. Att skapa en känsla av tillit och rättvisa i mötet med unga misstänkta för brott anses vara viktigt för att förbättra uppfattningen om polisens arbete och roll. Deltagarna är medvetna om den respekt de fått i möten med poliser. När respekten saknades kunde det uppstå känslor av förbittring och bristande tillhörighet, särskilt hos deltagare med minoritetsbakgrund. Författarna klargör att "[d]et respektlösa bemötandet från en polis kan förmedla en attityd av status som 'utanför gruppen', en känsla av att inte höra hemma, vilket kan leda till en känsla av avstånd mellan en minoritetsindivid och samhället i stort" (s. 399). En viktig begränsning i den här studien är dock att det inte fastställs huruvida de intervjuade hade förstahandserfarenhet av rättssystemet.

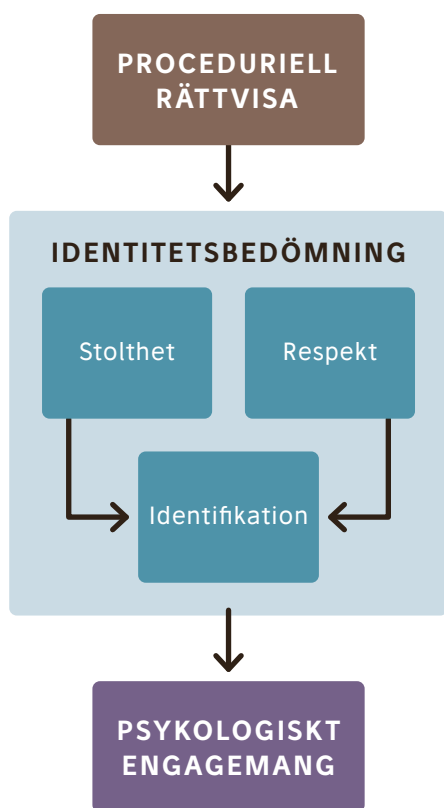
Proceduriell rättvisa som teoretiskt ramverk

En teoretisk utgångspunkt för att undersöka hur unga uppfattar och värderar samhällets reaktion på att de misstänks ha begått en brottslig handling, eller att en anmälan har gjorts med anledning av oro gällande kriminalitet, är den socialpsykologiska modellen av proceduriell rättvisa (Tyler & Blader, 2003). Modellen är användbar för att undersöka upplevelsen av att bli rättvist eller orättvist behandlad.

Samhällets representant är utifrån denna teoretiska utgångspunkt att betrakta som en auktoritet den unga möter. Enligt modellen har den ungas attityd kring rättvisa eller orättvisa i bemötandet signifikant betydelse för om hen accepterar samhällets reaktion och påföljd. Denna acceptans är förbunden med att den unga identifierar sig som en i gruppen och känner grupptillhörighet med i det här fallet det svenska samhället. Teoretiskt innebär det att enbart unga som känner relationell tillit kan ta emot socialtjänstens stöd. Motsatsen är icke-acceptans och attityder av motstånd och ovilja att ta emot stöd. Eftersom de unga i studien har uppmärksammats tidigt och därför inte hunnit utveckla tyngre kriminalitet är modellen särskilt användbar för att förstå vad som händer när unga möter samhällets reaktion på brott.

Begreppet proceduriell rättvisa antyder att uppfattningar om rättvis behandling kan generera upplevelser av tillhörighet och acceptans och främja kopplingar till bredare sociala grupper. På motsvarande sätt kan stöd som upplevs som orättvist eller fördömsfull generera upplevelser av dissonans, cynism och utanförskap (Tyler & Lind, 1990; Tyler, 2017; Tyler & Blader, 2003). Uppfattningar om medlemskap i en bredare social grupp, såsom samhället självt, har sin grund i ”psykologiska processer som leder människor att reagera på frågor om rättvisa eller orättvisa när de har att göra med andra” (Tyler & Blader, 2003 s. 352). För att systematisera den psykologi som ligger till grund för bedömningar av rättvisa finns *Group Engagement Model* (Tyler & Blader, 2003; Blader & Tyler, 2009). Den säger att när det gäller gruppmedlemskap, alltså utveckling av en känsla av samhörighet med det breda samhället, har individen ett stort handlingsutrymme och att engagemanget att investera i gruppmedlemskapande aktiviteter och se sig själv som en del av gruppen (delvis) beror på karaktären av interaktionerna med gruppens auktoriteter (Tyler & Lind, 1990; 1992). Myndighetsfigurer som polis och socialarbetare fungerar som ”representanter” för eller ”förkroppsligande” av det bredare sociala kollektivet. Ett prosocialt beteende och en vilja att samarbeta med andra gruppmedlemmar betingas av den identitetsinformation som erhålls under interaktioner med dessa auktoritetspersoner (Tyler & Fagan, 2008).

Gruppengagemangmodellen (Tyler & Blader, 2003) identifierar tre aspekter av identitet kopplade till uppfattningar om gruppmedlemskap: identifikation, stolthet och respekt. Medan stolthet och respekt involverar utvärderingar av gruppens status respektive personens status inom gruppen, är identifikation en återspeglning av i vilken grad uppfattningar om självvärde är integrerade med grupp fokuserade bedömningar. Modellen antyder att gruppens praxis formar identitetsutvärderingar. I dessa utvärderingar har uppfattningen om hur rättvisa förfaranden är stort inflytande. En persons tänkande och beteende kommer att formas av dennas bedömningar av kvaliteten på den behandling den får, närmare bestämt av rättvisan i regelimplementeringen och av opartiskheten och fördelaktigheten i beslutsfattandet. Tyler och Blader (2003) hävdar att dessa bedömningar utgör föregångarna till de identitetsbedömningar som i sin tur antingen kan främja eller avskräcka investeringar i gruppnormer och praxis, se figur 3.

Figur 3. Psykologisk modell för proceduriell rättvisa.

SYFTE OCH METOD

Med utgångspunkt i forskning som visar att unga generellt är aktiva aktörer som försöker påverka sin livssituation till det bättre (Redmond, 2009; Bolin, 2016) är det rimligt att anta att unga är aktiva i sitt val mellan att acceptera eller förkasta tidiga brottsförebyggande insatser. Kunskap om ungas erfarenheter och förståelse av socialtjänstens brottsförebyggande insatser kan synliggöra ungas egna resurser och kapacitet att själva vara aktörer i sitt förändringsarbete, med målet att inte begå brott igen. På så sätt kan till exempel socialtjänsten och polisen i sin brottsförebyggande samverkan utveckla stöd där ungas resurser och kapacitet bättre tas till vara.

Syfte och frågeställningar

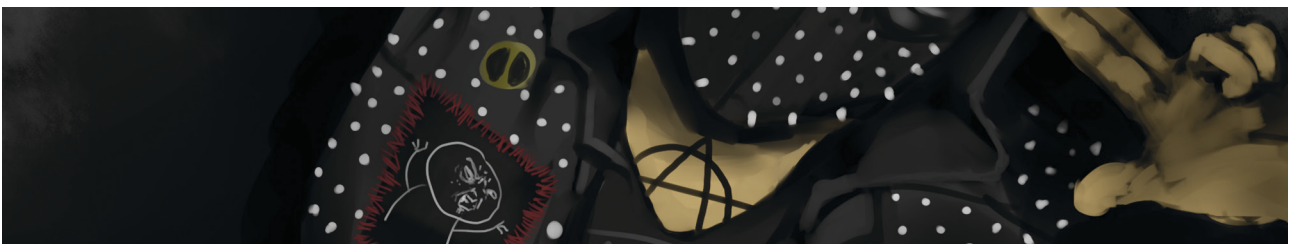
Studien syftar till att undersöka ungas erfarenheter, förståelse och acceptans av socialtjänstens brottsförebyggande arbete inom projektet TUTI. Vidare är syftet att sammanställa information om orosanmälningar inom Trollhättans Stad.

De frågeställningar som legat till grund för studien är:

- Hur har antalet orosanmälningar och karaktären på dem förändrats i Trollhättans Stad under perioden 2017–2022? Dels generellt, dels med avseende på kriminalitet, narkotika och vistelsemiljö.
- Hur uppfattar unga det arbete som utförs av de professionella som erbjuder TUTI -insatser?
- Upplever unga att TUTI-insatserna bidrar till att de sluta begå brott? Om så är fallet, på vilket sätt? Och om inte, hur tycker de att insatserna skulle kunna utformas för att ha bättre effekt?

Forskningsstudien

I forskningsstudien har både kvantitativa och kvalitativa datainsamlingsmetoder använts. Fördelen med det är att studien har kunnat fånga såväl hur många unga projektet nått och hur insatserna fungerat som hur de unga har värderat dem. Begränsningen är att den kvalitativa delen inte är representativ för alla som tagit del av insatserna, utan endast för de som tackat ja till att delta i forskningen. Trots det kan den kvalitativa delen av resultatet utgöra en vägvisare för betydelsen av insatserna.

Den kvantitativa delstudien

Det kvantitativa materialitet består av data på tre nivåer, vilka ger en bild av orosanmälningarna i Trollhättan dels generellt, dels i relation till de som erbjudits insats respektive erbjudits insats samt tackat ja till att delta i forskningsprojektet. De tre nivåerna är:

- Alla orosanmälningar gällande unga 9–17 år under åren 2017–2022. Detta material består av data på aggregerad nivå, alltså ej uppdelade per individ, och rör orsak till orosanmälan, uppgiftslämnare, spridning över året, ålder samt kön.
- Alla unga som blivit erbjudna TUTI-insatser under åren 2021–2022, oavsett om de tackat ja till deltagande i forskningsprojektet eller inte. Detta material består av data på personnivå och rör orsak till orosanmälan, beredskapsärende, servicespår, bistånd, uppgiftslämnare, spridning över året, ålder samt kön. Materialet har inhämtats från socialtjänstens egen statistik om TUTI-projektet.
- Alla unga som blivit erbjudna TUTI-insatser och deltagit i intervjuer under åren 2021–2022. Detta material består av samma data som i punkten ovan samt av uppgifter gällande födelsedata, vårdnadshavare, anledningar till tidigare kontakt med socialtjänsten, pågående insatser och polisens anmälan om lagöverträdelse. Materialet har inhämtats dels från socialtjänstens egen statistik om TUTI-projektet, dels i intervjuer.

Person	Ålder	Kön	Brottsmisstanke	Antal intervjuer
P1	16	K	Stöld	2
P2	15	M	Ringa stöld, brott mot knivlagen	3
P3	14	M	Brott mot knivlagen, ringa narkotikabrott, olaga hot	3
P4	14	M	Skadegörelse	3
P5	17	K	Misshandel	2
P6	17	K	Misshandel	3
P7	13	M	Misshandel	1
P8	17	K	Ringa narkotikabrott	1
P9	13	M	Olaga hot	1
P10	13	M	Ringa stöld	2
P11	17	K	Stöld	2
P12	11	M	Ringa stöld	2
P13	17	M	Olovlig körning	2
P14	15	M	Ringa stöld	2
P15	17	M	Bedrägeri	2
P16	13	M	Rån, ringa narkotikabrott	1
P17	15	M	Försäljning av fyrverkeripjäser	2
P18	17	M	Olovlig körning, kört berusad, brott mot knivlagen	2
P19	17	K	Ringa stöld	1
P20	14	K	Ringa narkotikabrott	2
P21	13	K	Ringa stöld	2

Tabell 1. Individer i studien, ålder, kön, brottsmisstanke och antal intervjuer.

Den kvalitativa delstudien

Totalt blev 153 individer erbjudna att delta i TUTI, varav 75 tackade ja. Av dessa tillfrågades 42 individer mellan 11 och 17 år om att vara med i forskningsprojektet, varav 21 (50%) tackade ja. Av dessa var 8 flickor och 13 pojkar. De flesta var 17 år (11 år = 1; 13 år = 6; 14 år = 2; 16 år = 4; 17 år = 8). För data på individnivå, se tabell 1.

Under perioden februari 2021–september 2022 genomfördes 1–3 semistrukturerade intervjuer per ungdom, antingen under tiden då insats fortfarande pågick eller efter avslutad insats. Sammanlagt genomfördes 41 intervjuer på tre olika teman: **1)** Initiala kontakter med polis och socialtjänst, **2)** Insatsen från socialtjänsten och **3)** Påverkan i vardagslivet. De unga fick möjlighet att inkludera vårdnadshavare eller andra personer ur deras sociala nätverk, men det valde ingen av dem att göra. De fick också bestämma om vårdnadshavare eller någon annan vuxen skulle vara med vid intervjun, men vid bara ett tillfälle, med studiens yngsta deltagare, var en förälder med inledningsvis.

Information och erbjudande om deltagande i forskningsprojektet gavs både muntligt och skriftligt. Skriftlig information och en samtyckesblankett lämnades till de unga och deras vårdnadshavare en tid innan det första mötet med forskaren, vilket gjorde att de fick möjlighet att tänka över deltagandet på förhand. De fick också information om hur de skulle göra om de ville avboka mötet. Vid den första kontakten, oftast via Facetime, gav forskaren muntlig information om syftet med studien och vad deltagandet skulle innebära. Till sist efterfrågades ett muntligt samtycke till att delta.

De ungas erfarenheter och värderingar av de insatser de fått har analyserats med hjälp av den socialpsykologiska modell av proceduriell rättvisa som beskrivs i bakgrundskapitlet (Tyler & Blader, 2003). Modellen har använts för att systematiskt bearbeta intervjuerna, där de unga berättar om hur de uppfattar samhällets reaktion på att de misstänks för en brottslig handling alternativt att en anmälan gjorts med anledning av oro gällande kriminalitet, se figur 4.

	BESKRIVNING	OPERATIONALISERING	
BESLUT	Röst	Huruvida den unga upplever att auktoriteten erbjudit hen tillfälle att uttrycka sin åsikt och/eller ge sin syn på vad som hänt innan beslut fattas.	Lyssnade auktoriteten på mig, lät mig förklara vad som hänt och gav mig tid att prata? Var hen intresserad av min syn på vad som hänt?
	Neutralitet	Huruvida den unga uppfattar att auktoritetens beslut är neutralt samt att de följt neutrala regler och varit konsekventa och utan bias i beslutet.	Uppträdde auktoriteten korrekt och var hens reaktion rimlig? Överreagerade hen? Valdes jag ut av någon särskild anledning?
BEMÖTANDE	Respekt	Huruvida den unga uppfattar att auktoriteten bemötte hen med värdighet och respekt så som förväntas utifrån mänskliga rättigheter.	Bemötte auktoriteten mig med respekt? Visade hen förståelse för mina förhållanden och min situation? Var hen snäll? Visade hen sympati?
	Motiv	Huruvida den unga uppfattar att auktoritetens motiv till handlande var pålitligt och välvilligt.	Försökte auktoriteten göra något som verkligen är bra för mig? Trodde hen att det kan hjälpa mig? Hade hen ärliga avsikter?

Figur 4. Subjektiv proceduriell rättvisa (Tyler, 2017), analysmodell.

Etik

Studiens design har tillstyrks av Etikprövningsmyndigheten (övrig forskning, Dnr 2021–00098, 2021-02-17). Etikprövning innebär att studiens design granskas utifrån etiska frågor och syftar till att skydda människor från att fara illa på grund av sitt deltagande i forskningen. Exempelvis tittar man på att informationen om att deltagandet är frivilligt ges på ett korrekt sätt, att deltagandet kan avbrytas när som helst och att alla data som kommer fram är konfidentiella.

Vi har i studien fått ta del av känsligt material, både genom socialtjänstens aktmaterial och genom intervjuerna. Datamaterialet har skyddats så att inga obehöriga kan ta del av det. Ytterligare en etisk aspekt har varit att med utgångspunkt i barnkonvention och ungas rätt att komma till tals (artikel 12) vara medveten om dilemmat kring vad forskaren kan fråga om utan att den unga riskerar att försättas i en svår situation (Hill, 2005). Hill påpekar dock att flera studier visat att vuxnas uppfattning om vad som är viktigt för unga skiljer sig från vad som framkommer när unga tillfrågas om samma fenomen. Forskningen visar också, menar Hill, att unga har stor kapacitet till självbevarelsedrift och förmåga att tolka intervjusituationer som ett sätt att få uttrycka sina erfarenheter och åsikter. Att denna rätt att komma till tals kan stärka ungas position som rättighetsbärare, tillsammans med det faktum att kunskap om ungas erfarenheter kan hjälpa socialtjänsten att utveckla ett mer omfattande och fördjupat ungdomsperspektiv, överväger risken för upplevd stigmatisering. För att undvika att de unga upplevde obehag vid intervjutillfället var forskaren dock extra uppmärksam på om de verbalt eller kroppsligen signalerade att de tyckte det var besvärligt. Det skulle då vara möjligt att ta en paus eller avbryta helt, men det behövdes inte i någon av intervjuerna. De unga gav snarare intryck av att tycka det var roligt att få berätta om hur de upplevt TUTI-kedjan, vilket också speglas av att så många som 50 procent av de unga tackade ja till att delta i forskningen. Flera uttryckte också intresse för att få veta vad de andra unga tyckte om TUTI och tackade därför ja till erbjudandet att få resultatet av studien skickat till sig.

RESULTAT

Kriminalitet och orosanmälningar i Trollhättans Stad 2017–2022

Antalet orosanmälningar för unga upp till 18 år ökade stadigt från 2017 till 2021 för att sedan minska något till 2022. Antalet unika personer som orosanmälan gäller följer dock en annan utveckling. Mellan 2017 och 2019 gick siffran stadigt nedåt, 2020 vände den sakta uppåt igen och 2021 skedde en stor ökning som följdes av ytterligare ökning 2022. I åldern 9–17 år ser vi samma mönster, med undantaget att den stora ökningen skedde 2022 i stället för 2021. Mönstret håller i sig även för orosanmälningar som gäller enbart kriminalitet, narkotika och vistelsemiljö, se tabell 2.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Unga upp till 18 år						
Antal anmälningar	2441	2826	2933	3625	3747	3442
Antal unika personer	1097	1012	829	934	1591	1684
Unga 9–17 år						
Antal anmälningar	983	1095	1244	1558	1754	2149
Antal unika personer	495	438	386	808	756	1026
Unga 9–17 år gällande kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö						
Antal anmälningar	199	218	318	310	671	709
Antal unika personer	128	143	188	211	240	363

Tabell 2.* Antal orosanmälningar och antalet unika personer de gäller 2017–2022, fördelat på åldersgrupp och orsak till anmälan.

Andelen pojkar respektive flickor som orosanmälan berör är ungefär densamma från år till år – ungefär tre av fyra anmälningar gäller pojkar. Under den period som studerats har dock andelen orosanmälningar gällande flickor och kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö ökat från 27 till 37 procent.

För samtliga åldrar har det skett en stadig ökning av orosanmälningar, där den största ökningen skett 2022. Däremot var antalet 15-åringar relativt stabilt mellan 2017 och 2021 men ökade drastiskt 2022.

Instanser som lämnar in orosanmälningar är främst polis, skola samt hälso- och sjukvård i nämnd ordning. Över tid har fler orosanmälningar gjorts av varje instans, men ökningen har varit högst för polisen och hälso- och sjukvården, medan skolans anmälningar minskade 2022 jämfört med 2021.

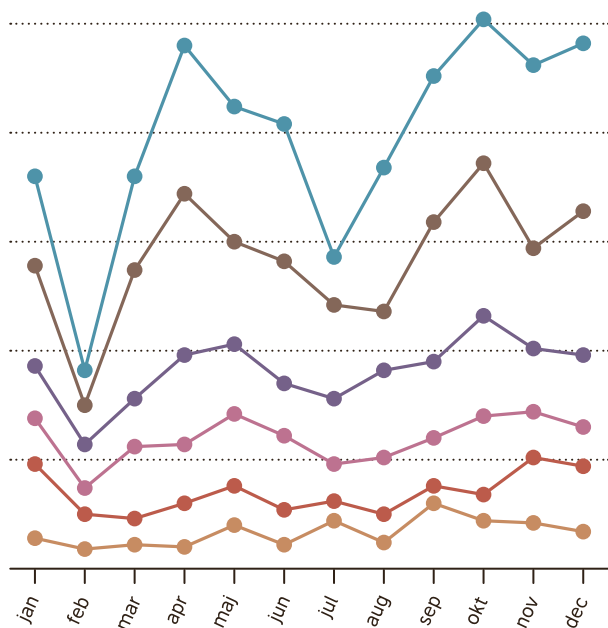
Det har skett en ökning av antalet orosanmälningar gällande unika personer som tidigare varit kända av socialtjänsten. Även antalet påbörjade utredningar har ökat, bortsett från mellan 2021 och 2022 då det skedde en minskning, liksom antalet anmälningar som inte går vidare till utredning, se tabell 3.

Antalet orosanmälningar, liksom antalet unika personer de gäller, varierar över året på så sätt att det följer skolåret med en nedgång framförallt under sommarlovet. Under åren 2017–2020 var orosanmälningarna mer jämnt fördelade över året, medan kopplingen till skolåret är som tydligast 2021–2022, se figur 5 och 6.

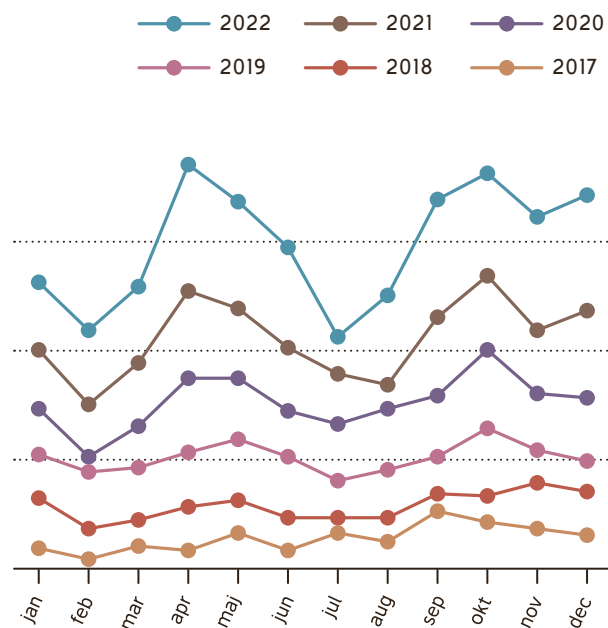
* Med anledning av att individer kan förekomma i mer än en gruppering i tabell 3 stämmer summorna inte alltid överens med värdena i tabell 2. I våra beräkningar har vi så långt vi kunnat rensat ut dubletter.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kön, unika personer (andel)						
Pojkar	94 (73%)	97 (68%)	135 (72%)	159 (75%)	166 (69%)	229 (63%)
Flickor	34 (27%)	46 (32%)	53 (28%)	52 (25%)	74 (31%)	134 (37%)
Ålder, unika personer						
9 år	3	1	2	2	2	11
10 år	4	1	3	4	5	12
11 år	4	2	5	6	12	21
12 år	7	6	10	19	21	30
13 år	25	15	27	35	33	40
14 år	20	30	34	41	50	63
15 år	30	31	42	34	34	66
16 år	16	31	30	47	45	59
17 år	20	26	35	23	38	53
Anmälare, antal anmälningar						
Polis	127	135	179	264	368	450
Skola/offentlig sektor	24	24	60	29	113	77
Hälso- och sjukvård	4	12	16	11	42	50
BUP	5	9	5	7	19	3
Övriga interna	15	16	14	16	29	47
Övriga externa	10	8	21	11	18	30
Anhöriga och privatpersoner	10	6	7	8	26	23
Anonyma	0	2	8	4	22	15
Övriga	4	6	8	13	8	11
Tidigare känd av socialtjänsten, unika pers. (andel)	18 (14%)	31 (22%)	60 (32%)	70 (33%)	87 (36%)	141 (39%)
Påbörjad utredning, antal anm. (andel)	44 (22%)	44 (20%)	69 (22%)	81 (26%)	143 (21%)	129 (18%)
Beslut om ingen vidare utredning, antal anm. (andel)	155 (78%)	138 (63%)	173 (54%)	204 (66%)	331 (49%)	396 (56%)

Tabell 3.* Antalet unika personer 9–17 år orosanmälda på grund av kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö 2017–2022, fördelat på kön, ålder och anmälare samt huruvida personen var känd av socialtjänsten sedan tidigare och om anmälan gick vidare till utredning.

Figur 5. Aggregerat antal orosanmälningar, per månad under 2017–2022, för unga 9–17 år gällande kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö.

Figur 6. Aggregerat antal unika personer orosanmälningarna gäller, per månad under 2017–2022, för unga 9–17 år gällande kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö.

Kriminalitet och oros- anmälningar i TUTI-projektet

Under åren 2021–2022 tillfrågades totalt 196 unga om att delta i TUTI (2021 tillfrågades 77; 2022 tillfrågades 119). Av dessa valde 95 (knappt 50%) att delta.

Av de 196 individer som tillfrågades var 55 flickor (28%) och 141 pojkar (72%). Procentuellt sett var det fler av flickorna (55%) än av pojkarna (46%) som tackade ja till att delta i TUTI.

Av de 196 individer som tillfrågades var de flesta 13 år eller äldre. Medelåldern på såväl de tillfrågade som de som tackade ja var drygt 14 år, se tabell 4. Ett signifikantstest visar att det inte var vanligare i någon av åldrarna att tacka ja till deltagande i TUTI.

Av de 196 individer som tillfrågades var 42 sedan tidigare kända av socialtjänsten och av dessa valde 22 (drygt 50%, vilket motsvarar gruppen som helhet) att delta i TUTI.

Av de 196 individer som tillfrågades var 26 (drygt 13%) beredskapsärenden och av dessa valde 14 (drygt 50%, vilket motsvarar gruppen som helhet) att delta i TUTI.

Av de 196 individer som tillfrågades var den vanligaste orsaken till anmälan ringa stöld, följt av misshandel/våld/hot och ringa narkotikabrott. Procentuellt sett valde något färre unga vars orosanmälan gällde ringa stöld att delta i TUTI, se tabell 5.

Av de 101 individer som tackade nej till TUTI lämnades 91 utan åtgärd, medan tio fick bistånd. Av de 95 individer som tackade ja till TUTI var det:

- 62 individer som enbart erhöll TUTI-samtal
- 6 individer som erhöll TUTI-samtal och bistånd
- 27 individer som erhöll TUTI-samtal och servicespår, varav
 - 10 erbjöds ”Stöd att låta bli”
 - 17 erbjöds ”En annan väg”.

Under forskningsprojektet, som löpte under kortare tid än TUTI-projektet, tillfrågades 153 individer om att delta i TUTI varav 75 tackade ja. Av dessa tillfrågades 42 om att vara med i forskningsprojektet, varav 21 (50%) tackade ja. Med andra ord intervjuades 21 av de 75 individer (28%) som erhöll TUTI under tiden för forskningsprojektet.

Perspektiv från unga som har genomgått TUTI-insats

En kedja av stöd

Utifrån studiens frågeställning om de unga upplever att kedjan av TUTI-insatser (polis, mottagningsgruppens utredande samtal samt familjebehandlarnas beredskap vid narkotika och knivbrott, servicespår och TUTI-samtal) har bidragit till att de slutat begå brott analyserades intervjuerna på en beskrivande nivå.

Sammanfattningsvis uppger en majoritet att stödet har förstärkt deras kapacitet att inte begå någon ny lagöverträdelse. Alla vittnar om att de redan vid tidpunkten för händelsen bestämt sig för att det var dumt gjort. Flertalet berättar också att de ångrat sig mycket och fått vad de beskriver som ångest över vad

	Tillfrågade	Tackade ja
9 år	3 (1,5%)	1 (1%)
10 år	6 (3%)	3 (3%)
11 år	11 (5,5%)	8 (8,5%)
12 år	8 (4%)	5 (5%)
13 år	38 (19,5%)	17 (18%)
14 år	35 (18%)	18 (19%)
15 år	33 (17%)	13 (13,5%)
16 år	36 (18,5%)	15 (16%)
17 år	26 (13%)	15 (16%)
	196	95

Tabell 4. Antal (andel) tillfrågade respektive antal (andel) som tackade ja till TUTI fördelat på ålder.

	Tillfrågade	Tackade ja
Ringa stöld	66 (34%)	27 (28,5%)
Misshandel/våld/hot	35 (18%)	19 (20%)
Ringa narkotikabrott	31 (16%)	18 (19%)
Oro riskmiljö/umgänge/beteende	20 (10%)	10 (10,5%)
Skadegörelse/inbrott	20 (10%)	9 (9,5%)
Motorfordon	11 (5,6%)	5 (5%)
Kränkningar/sexuellt ofredande	9 (4,5%)	5 (5%)
Rån	3 (1,5%)	1 (1%)
Övrigt	1 (0,5%)	1 (1%)
	196	95

Tabell 5. Antal (andel) tillfrågade respektive antal (andel) som tackade ja till TUTI fördelat på orsak till orosanmälan.

de gjort, men för några var det väsentligt att de fick stöd att vidmakthålla sitt beslut. I den uppföljning som gjordes ungefär ett år efter att de unga haft kontakt med TUTI uppger samtliga 19 (av 21) som svarat att de varken har begått eller misstänkts för någon ny lagöverträdelse.

På frågan om på vilket sätt kedjan av TUTI-insatser har gjort skillnad i de ungas vardagsliv svarar majoriteten att de har lärt sig mer om sig själv och utvecklat sin förmåga att ta positiva snarare än negativa beslut. Både en kognitiv och en emotionellt gynnande utveckling kan skönjas i de utsagor som ges. Så här uttrycker sig några om vilken påverkan TUTI-samtalen har haft:

Jag tänkte att jag fortfarande är på en bra väg, och jag sa att jag hänger med bra personer och struntar i att göra allt fel och sånt som jag gjorde förut.

P17

Jag såg det mer som en hjälp och nu känner jag mig inte som en brottsling mer [...] för ibland tror jag att det kan förändra riktningar, vilket i mitt fall... Det gjorde det. Jag tycker absolut det är en bra grej. [...] hade socialen gjort utredning på mig och jag hade blivit anhållen, så kanske jag hade sett det som ett straff. Men jag ser det mer som en stöt från samhället.

P13

”

På frågor om huruvida TUTI-stödet kom i rätt tid... uppger de flesta att det var en stor fördel att TUTI-kedjan skedde så snabbt.

På frågor om huruvida TUTI-stödet kom i rätt tid och i rätt ordning samt om det omfattade både själva brottet eller orosituationen och den ungas liv uppger de flesta att det var en stor fördel att TUTI-kedjan skedde så snabbt. Dels för att polisen i många fall blev involverad direkt på plats och de träffade mottagningsgruppen några dagar senare, dels för att de hos mottagningsgruppen fick en tid hos familjebehandlare inom några dagar. De unga uppger att det gjorde att de i högre grad förstod varför de skulle ha, så som de uppfattade det, ”alla dessa samtal”. Exempelvis berättar en ungdom, P14, som begått en ringa stöld i butik att han fått sådan ”huvudvärk” av alla möten med polis och socialtjänst och att han aldrig vill vara med om något sådant igen – med konsekvensen att han aldrig ska begå brott igen. Hela processen kring brottet upplevdes som alltför påfrestande. Han uppfattade att vakterna i butiken höll honom och hans kompis inlåsta i ett rum där de fick sitta på golvet i ungefär en och en halv timma innan polisen kom. Vakterna var också i rummet, men de pratade inte med dem. Den unga beskriver att han var mycket rädd eftersom vakterna var stora och hade batong, och att poliserna som kom var ännu strängare, men att de hade ringt hans förälder och att det kändes bättre när de kom till butiken. Han fick träffa mottagningsgruppens socialsekreterare för utredande samtal samma vecka och påföljande vecka fick han träffa familjebehandlare för TUTI-samtal. Den unga beskriver skillnaden mellan mötena med dessa ord:

Socialen snackade bara om vad som hände. Familjehuset snackade om hur jag mår, vad jag gör på fritiden, vad jag gör i skolan. Deras [mottagningsgruppens] uppgift var att se om man behövde fler möten. Om man behövde kolla upp mig mer. Men med Familjehuset [var uppgiften att ta reda på] om jag behövde någon att prata med eller något...

P14

Den unga berättar att hans föräldrar skällt ut honom ordentligt, vilket enligt honom hade störst effekt, och tillsammans med alla möten (med vakterna, polisen, mottagningsgruppen och familjebehandlare) blev det för mycket. Han säger: ”Jag inte ska göra det igen, för jag är trött i huvudet.”

Enligt några av de unga som mått mycket dåligt över att ha begått brott kan kedjan av möten vara ångestavlastande.

Det finns några undantag där TUTI-kedjan inte följts, till exempel för en av de unga som anmälts av skolan efter misstanke om brott. I det fallet aktualiserades polisutredningen först sex månader efter händelsen. Den unga blev friad under processen, men uttrycker att TUTI-samtalen som han till slut fick ta del av var till hjälp för att reda ut andra problem.

Enligt några av de unga som mått mycket dåligt över att ha begått brott kan kedjan av möten vara ångestavlastande. Till exempel beskriver en av de unga, P1, hur hon vid sitt första samtal med mottagningsgruppens socialsekreterare bara grät eftersom hon kände så mycket ångest: ”Första gången grät jag väldigt mycket. Jag var jättstressad av ångest.” I ett senare samtal med familjebehandlare beskrev hon ångesten som försvunnen och hon pratade ut, inte bara om brottet hon begått utan om många andra saker.

På frågan om de unga uppfattar att de fått tillräckligt med stöd (i form av TUTI-samtal, inklusive servicespåret ”Stöd att låta bli” och ”En annan väg”) uppger ingen att de skulle behövt någon annan form av stöd. Dock upplevs frågan vara svår att svara på, då samtliga uttrycker att de genom att gå igenom TUTI-kedjan har gjort ”rätt för sig” gällande det brott de begått eller misstänkts för och har svårt att se vad mer de skulle ha fått hjälp med. Däremot uppger samtliga att de med lätthet skulle kunna ta kontakt med familjebehandlaren igen om behov skulle uppstå.

Av intervjuerna framgår att de ungas föräldrar har haft en viktig roll i att se till att ungdomarna genomfört hela TUTI-kedjan. Enligt den utvärderingsrapport som finns om TUTI-projektet (Trollhättans Stad, 2023) uppfattar föräldrar också att TUTI-stödet har bekräftat och förstärkt deras föräldrakapacitet: ”Det var skönt att känna att jag gjorde rätt, att vi blev bekräftade i att vi gör så gott vi kan.” Flera föräldrar har i efterhand tagit kontakt med behandlare som de träffat under servicespåret för att få råd kring sin föräldraroll. En av dem reflekterade: ”Man fattar nog inte riktigt hur mycket ens barn har att förhålla sig till, så var det inte när man själv var ung.”

Proceduriell rättvisa och ungas erfarenheter

Mot bakgrund av frågeställningen hur de unga uppfattar de professionellas arbete inom TUTI analyserades intervjuerna utifrån modellen subjektiv proceduriell rättvisa (Tyler, 2017), se figur 4. Nedan sammanfattas resultaten under fyra rubriker.

Beslutsfattande: polisen

De flesta unga hade fysiska möten med polisen efter att de begått en lagöverträdelse. Bland dem uttrycks en övergripande acceptans av polisens uppträdande, det beskrivs som lämpligt och korrekt i förhållande till situationen. De unga förstår varför polisen grep dem och agerade som de gjorde, vilket uttrycks på lite olika sätt:

De var snälla. De gjorde det på ett bra sätt, tycker jag. De hade tagit oss och så tog de in oss. [...] De gjorde inget fel. De gjorde det på rätt sätt.

P11

Det var inget de gjorde som stack ut. Jag skötte mig och de skötte sig. Det var ganska smidigt.

P19

I de fall polisen både grep den unga och försökte reda ut vad som hänt är det få som uppfattar att de fick utrymme att ge sin bild av situationen. De fick alltså inte sin röst hörd i det mer akuta skedet. En ungdom säger så här:

Och det är inte så att de lyssnar på dig när du säger "släpp mig" heller. De gör ju inte det. Jag tror det är då det eskalerar ännu mer. [...] Ja, jag bara: "Kan ni ta bort handbojorna [...] så att jag kan få ta bort [gräs] i mitt ansikte..." Jag hade ju gräs i ansiktet. Och så sa de: "Nej, nej. Vi kan inte göra det. Vi kan inte göra det."

P5

Däremot fick de ge sin syn på saken när det lugnat ner sig. Samma ungdom fortsätter berätta så här:

De pratade med mig och frågade vad som hade skett. Och då förklarade jag vad som hade hänt. [...] Och då frågade de om det är av en särskild anledning som jag inte umgås här och då sa jag: "Nej, jag tycker bara inte om att vara här..."

I: Varför tror du att de frågade dig alla de här frågorna?

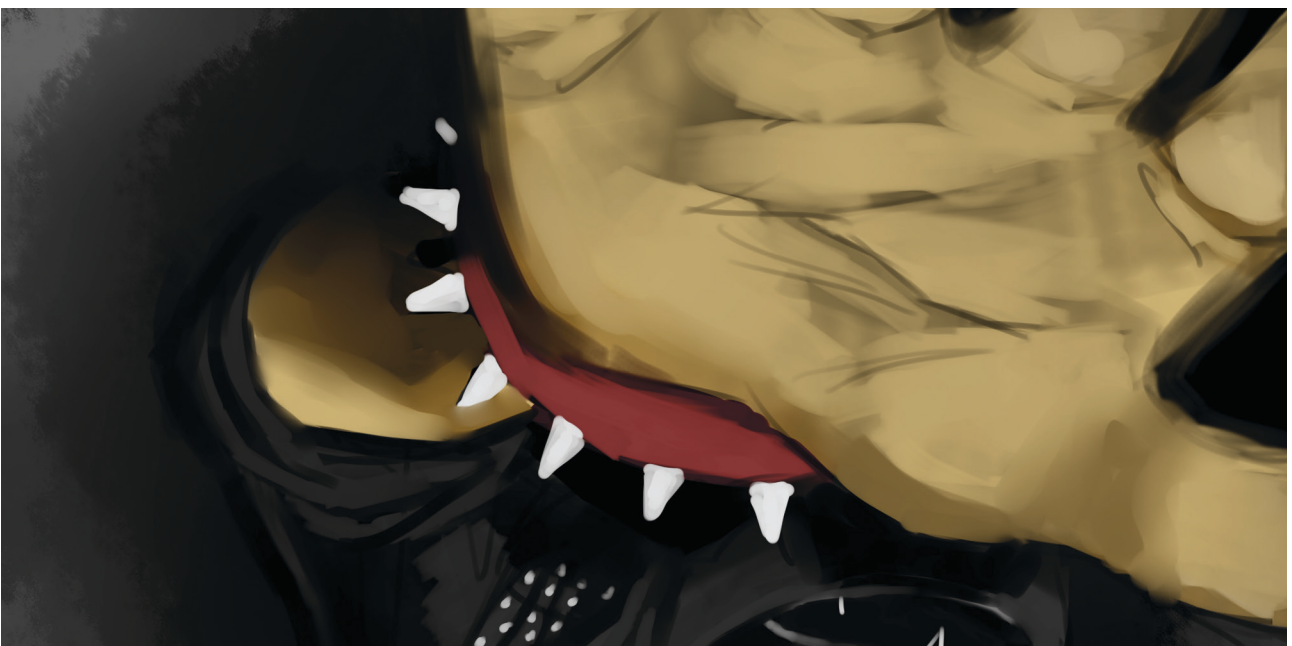
Jag vet faktiskt inte. Jag tror nog... det här var ju första gången jag blev tagen av polisen. [...] Med tanke på att hon tjejen och hennes vänner [som den unga bråkade med] umgås jättemycket är de kanske bekanta med polisen där och [poliserna] är vana vid att de här tjejerna bråkar och ställer till det så mycket. Men de är kanske inte vana att jag gör det, med tanke på att de aldrig har sett mig där. Jag tror nog [att det var] för att säkerställa vad som hände, men även [för att] ta reda på varför det skedde.

P5

Generellt uppfattas polisen som neutral, som att de värderar och reagerar på situationer på ett neutralt sätt, vilket kan sammanfattas med dessa ord:

Det var en... ja, en förhållsledare. Och hon utförde sitt jobb. Det var inte så att hon var otrevlig eller något, utan hon gjorde sitt jobb bara.

P15

De unga som gripits på ett mer omvälvande sätt uttrycker dock mindre acceptans. Några tycker att polisen överreagerade och några att polisen valde att gripa dem bland flera skyldiga, vilket inte uppfattades som helt neutralt. En pojke som kört berusad på moped känner att polisen var väl hårdhänt när de grep honom:

Först körde de in i baken på mig. Och sen, på en raksträcka, körde de förbi mig och sen snabbt in i mig, typ. Sen så... Det roliga var att jag känner en av poliserna. Och han är jääättestor. Han är typ två meter. Och han brottade ner mig. Men annars betedde de väl sig bra.

De körde in i mig två gånger. Först i baken och sen rammade de mig. Om jag hade vurpat när de körde in i mig första gången, då hade det kunnat gå riktigt illa. De kunde ju ha kört över mig, liksom. Jag körde lagligt i 30. [...] Bara för att jag inte hade lyktor. Brutalt ändå.

P18

Även en annan ungdom ger uttryck för att polisen överreagerade:

Jag var på väg hem och så hör jag en polis bakom mig skrika "polis, lägg dig ner!" och då blir jag stressad och börjar jogga. Sen får jag mer panik och då börjar jag liksom springa och jag gömde mig för honom. Jag kom först ifrån honom, men sen orkade jag inte springa mer och jag fattade att det inte var nån idé och då tog han mig. [...] Han riktade pistolen mot mig och sa att jag skulle lägga mig ner. Och då gjorde jag det. Och sen satte han knät och tryckte ner mitt huvud i asfalten. [...] Men alltså, han liksom satt ju på mitt huvud nästan, med knät i asfalten, så jag fick ju lite rivsår och sånt.

I: Ja, okej. Men det här har du säkert pratat med [familjebehandlare] om, det som handlar om dig. Men tycker du att den här polisen... vad ska man säga, var han rimlig?

Nej, jag gillar inte honom som polis.

I: Tycker du att han tog i för hårt?

Ja, verkligen. Och jag är så liten jämfört med honom.

P3

Beslutsfattande: socialsekreterare och familjebehandlare

Majoriteten av de unga uttrycker en övergripande acceptans även av socialsekreterarnas och familjebehandlarnas uppträdande, vilket ofta benämns som lämpligt och korrekt i förhållande till situationen. De unga förstår varför de fick träffa socialsekreteraren i mottagningsgruppen och sedermera familjebehandlarna och varför dessa agerade som de gjorde. De unga anser sig ha fått utrymme att berätta om sin syn på det inträffade och blivit lyssnade på, vilket speglas av följande uttalanden:

Det kändes...inte tryggare, men skönt att kunna prata där.

P6

Båda lyssnade jättebra och allting som jag sa förstod de.

P9

Min mamma pratade lite, men jag pratade typ hela tiden.

P11

Alla beskriver att de i samtalen med familjebehandlarna fick mycket stort utrymme att ge sin syn på saken och även prata om annat som känts angeläget. På temat uttrycker en av de unga följande:

Hon sa: "Du kan berätta vad som helst." Så som sagt, jag berättade ju andra grejer också som inte hade med det att göra och sen hjälpte hon mig med det [...] Det var inte bara det ämnet vi pratade om, utan vi kunde prata om flera olika grejer.

P15

Med socialsekreterarna var det inte så i lika hög grad, vilket är väntat då socialsekreterare och familjebehandlare har olika roller i TUTI-projektet. Här är ett exempel från en ungdom som inte tycker sig ha fått berätta om sin upplevelse av vad som hänt vid samtalet med mottagningsgruppen, men däremot att det gavs stort utrymme i samtal med familjebehandlaren:

Hon [socialsekreteraren] försökte lägga ord i min mun. Hon lät mig inte prata. Jag sa en historia till henne och så ändrade hon historien... Det var bara något konstigt. Jag kunde inte prata med henne så som jag pratar med [familjebehandlaren]. Och jag är en öppen person och kan prata med allt och alla, men med henne gick det inte. Det var jättesvårt att prata med henne.

P1

”
Generellt upplevs socialsekreterarna och familjebehandlarna uppträda värdeneutralt.

Generellt upplevs socialsekreterarna och familjebehandlarna uppträda värdeneutralt. I mötet med mottagningsgruppen gjorde socialsekreterarna en riskbedömning varpå olika beslut kunde tas, exempelvis att hänvisa till TUTI-samtal, att inleda en utredning eller att påbörja ett omedelbart omhändertagande enligt LVU. När några av de unga reflekterar över dessa möten beskriver de hur socialsekreterarna uppträdde neutralt och korrekt i ljuset av att ha ansvar för beslutet om vidare åtgärder:

De gör sitt jobb på ett bra sätt. Och hon jobbade ju inom social nånting... Jag kommer inte exakt ihåg. Det var nånting med socialen. Hon sa att hon har tystnadsplikt och massa sånt. [...] Så sa hon typ "det är många jag möter som gör brott eller andra saker" och att hon måste hjälpa dem. Så det är inget ovanligt. Jag är inte den första människan eller ungdomen på den här planeten som gjort ett brott.

P1

De gjorde egentligen bara sitt jobb och agerade. Det var ju något [jag gjort] som inte var tillåtet eller vad man ska säga.

P2

Vid något tillfälle ges dock exempel på att samtalet med socialsekreterarna inte var neutralt. Den unga beskriver en viss värderingsmässig fördom utifrån vilket område hon bor i och att det hon sa i samtalet blev bedömt baserat på vad socialsekreterarna tyckte om unga därifrån (ett socialt utsatt område). Samma ungdom ger uttryck för att ett sådant bemötande kan göra att man börjar tvivla på sig själv och tror att det kanske är så som fördomarna säger:

Det blir ju typ så: "Varför ens?" Men vill de tro det, så varsågod. Gör det. Men jag blir bara så arg. Men sen tänkte jag typ att det folk säger på riktigt, att alla drar alla över en kam när man bor i Kronogården... Det börjar jag dra in i min hjärna. Det kanske är sant. Det kanske stämmer. Det blir ju så.

P6

Flera av de unga skiljer på socialsekreterarnas och familjebehandlarnas respektive arbete men uppfattar båda arbetsätten som värdeneutrala. Särskiljandet handlar mer om att socialsekreterarna hade en mer granskande roll och att det i den ingick att göra en bedömning av hela familjen, medan familjebehandlarna hade uppgiften att hjälpa de unga att inte begå fler brott. Det uttrycks så här av en ungdom:

[Familjebehandlaren] vill träffa ungdomar som redan har gjort något dåligt och försöka få dem att sluta... Socialen kanske mer tar hela familjen.

P10

Bemötande: polisen

Som vi har sett förstår de unga varför polisen agerade som de gjorde i de situationer som uppstod. Majoriteten uppger att de uppfattar polisens beslut som rättvisa och korrekta. På samma sätt uppfattar en majoritet att polisen har bemött dem med respekt och förståelse, vilket bland annat uttrycks så här:

De gjorde väl sitt jobb. Det var inget mer med det. Trevliga var de. Så det var inget märkvärdigt, inget beteende som stack ut sådär. [...] De var jättetrevliga. Småprat innan min vårdnadshavare kom. De gjorde ju sitt jobb. Det var inte något vänskapligt sådär, men de gjorde sitt jobb. De var trevliga. De var respektfulla.

P19

Alltså de hade typ ingen attityd eller något sånt. De sa det på ett bra sätt. De tvingade oss inte att gå in [...] Vi var typ fria men ändå inte. De höll inte i oss, de tvingade inte in oss. Han sa det på ett bra sätt. Respekt, typ.

P11

Några upplevde dock att de blev bemötta på ett kränkande och förminskade sätt.

Några upplevde dock att de blev bemötta på ett kränkande och förminskade sätt. Problemet med det var enligt en av de unga att det blev dubbelriktat, att ungdomen i sin tur uppvisade attityd mot polisen.

Men alltså, polisen var ju väldigt otrevliga. De sa ju "håll käften" till mig och så. De satt på mitt huvud på asfalten [...] med knät [...] Jag sa till dem att jag inte kunde andas lika mycket, men de bara: "Håll käften och ligg still." [...] Jag menar såhär att de kanske kan... Jag samarbetade ju med dem och då borde jag få något tillbaka [...] Varför ska jag vara snäll mot dem om de inte är schyssta tillbaka?

P3

En annan menar att den konfrontation som uppstod handlade om att polisen hanterade sitt maktövertag på ett felaktigt sätt.

Jag upplevde det som att han var jättearg. Jag har full förståelse för att han var arg. Men hans attityd gentemot mig kände jag inte var på topp. För min första reaktion var rädsla, och det märkte han ju [...] Jag märkte bara att han hade en positionsmakt över mig, fattar du? Det var ganska fult, tycker jag. För han påpekade att jag hade attityd när jag inte hade det. Och började allmänt bara nämna att han går back 1500 varje dag på grund av såna som mig. Det blev ingen skön stämning. Jag försökte prata med honom och jag bad om ursäkt. Men hans reaktion var... jag vet inte.

P19

En intressant iakttagelse är att även om en majoritet av poliserna i ett ingripande hade ett respektfullt bemötande så kunde en enskild polis utmärka sig negativt.

Alltså typ, som jag sa till dig så var två av dem jättesnälla och en var jätteelak. Så jag kan inte säga att alla var dåliga. Men en av dem var dålig. Han var jättekaxig. Jätte, jättekaxig. När han pratade med mig på det sättet så kände jag bara att han utnyttjar makten. [...] Först kom det två och sen kom den tredje polisen. Jag har ju fortfarande adrenalin i kroppen och jag kan inte stå still och jag var allmänt arg. Och sen kommer polisen: "Vad är det som hänt?" Och jag: "Det var självförsvar, inget mer än det." [...] Och då skriker han på mig. Och då säger jag till honom: "Alltså, du har inte rätt att skrika på mig. Om jag inte vill säga något så behöver jag inte. Självförsvar. Du har inte med det att göra." Sen [sa han]: "Du vet väl att vi har spelat in dig i kameran?" Jag ba: "Ja, om du har spelat in det i kameran så kan du jättegärna kolla på din kamera. Om du redan vet vad grejen är så behöver du inte fråga mig." Han var ganska kaxig så jag var liksom kaxig tillbaka, för han var inte trevlig. Ja, det var bara det. De andra poliserna var ganska snälla.

P6

En majoritet av de unga uppger att anledningen till att polisen ingrep var att de vill väl, att de vill hindra unga från att begå brott, och att de agerade med de ungas bästa för ögonen.

Jag tycker att det är helt okej, liksom. De såg att det som hände var fel och de försökte typ hjälpa till med det. Ja, alltså hjälpa.

P17

De nämnde att jag skulle bli orosanmäld till socialtjänsten och sedan typ att... nånting om böter, men jag minns inte. [...] De var oroliga för att jag skulle hamna i något liknande igen och ville sätta stopp för det innan det eskalerade. [...] Jag vet ju vad de gör och alltså... Deras jobb är ju ganska uppenbart, vad de ska göra och inte göra [...] Det är inte fel att de reagerade så, absolut inte. Det är ju ett brott, trots allt. Och det finns ju inga undantag för någon.

P19

Men en ungdom förklarar att trots att polisen har goda intentioner så förminskas man om en polis uppträder på ett aggressivt och konfrontativt sätt.

Jag tycker att han som polis, som ska skydda själva samhället, skydda oss, också ska kunna skydda såna här situationer. Kunna vara mogen på sitt sätt. Inte komma och skrika på mig. [...] Han kan inte bara skrika på mig. Jag kommer ju hata honom. Det är samma sak om vi sitter i skolan och jag skriker från ingenstans på min lärare, skitrespektlöst, jag bara skriker på henne. Då kommer hon hata mig och skrika på mig. Vi kommer hata varandra bara. Och så kom han och försökte typ tvinga mig att prata. Men jag sa till honom att jag inte visste.

P6

Bemötande: socialsekreterare och familjehandlare

De unga anser alltså att polisen generellt sett bemötte dem på ett respektfullt sätt, men att det fanns undantag. Några sådana undantag framträder inte när det gäller socialarbetarnas bemötande, utan de unga uttrycker att de genomgående bemöttes med vänlighet och förståelse. Det är inte överraskande, då socialarbeters uppdrag skiljer sig betydligt från uppdraget hos poliser i yttre tjänst. Socialarbetare möter de unga i mindre dramatiska situationer och ofta på ett mer planerat och strukturerat sätt. Skillnaden i bemötande är tydlig redan i jämförelse med socialsekreterarna i mottagningsgruppen, som de unga vanligtvis mötte två till tre dagar efter kontakten med polisen. Så här beskrivs mötet med mottagningsgruppen.

Båda var jättetrevliga. Bra attityd, snälla. De la inte mycket press på mig heller. De bemötte mig bra faktiskt.

P2

Skillnaden var då att han sa det på ett snällare sätt. Ja alltså, du vet, polisen var mer... Han tog det försiktigt, typ. Alltså han tog det lugnt, medan polisen var snabba med frågorna.

P11

När de unga sedan fick träffa familjehandlarna upplevde de en än starkare känsla av att bli bemött med respekt, vänlighet och förståelse. Alla beskriver att de genom familjehandlarnas bemötande kände sig väl omhändertagna. En ungdom uttrycker sig så här:

Första intrycket sätter ju som sagt hur det blir framöver, alltså om man väljer att gå tillbaka eller inte. Och jag känner ju liksom att när jag träffade [familjehandlare] så kände jag: Åh! Jag märkte på hennes kroppsspråk och sättet hon pratade på att hon var väldigt... att man kunde vara väldigt trygg hos henne.

Så pratade hon på ett väldigt fridfullt sätt kan man typ säga. Och jag tycker de här mötena hjälpte faktiskt, TUTI-mötena. Speciellt TUTI faktiskt, jag ska inte ljuga. Det var jättebra.

P5

På samma sätt som med polisen ger de unga uttryck för en stark känsla av att både socialsekreterarna och familjehandlarna ville dem väl, att de verkligen försökte hjälpa dem att få det bättre.

Jag tycker att det är bra. Det får ungdomar att veta att det finns typ... eller hur ska jag förklara... Om det inte hade funnits folk som brydde sig så hade de fortsatt att göra saker [...] Man hade bara tänkt: vem bryr sig?

P11

Några av de unga kände dock efter ett tag att insatsen blivit för stor i relation till det brott de begått, även om de uppfattar att insatsen i sig inledningsvis var legitim. En av dem säger sig ha fått en rimlig konsekvens, men att det verkar som om insatsen bara fortsätter och fortsätter:

Jag skulle ju ha möte med henne, socialsekreteraren. Sen sa hon till mig att jag skulle träffa någon från Familjehuset och så träffade jag [familjebehandlare]. Sen sa hon att vi skulle ha några möten och kolla hur det blir och prata och sånt. Och så pratade vi ut väldigt mycket om allt – alltså om allt, det var inte bara om det jag hade gjort. Vi pratade om allt, allt, allt. Efter det så vet jag bara inte. Det blev bara till en stor grej. Jag har tröttnat så många gånger. Vi pratar lite om samma sak om och om igen. Alltså jag har faktiskt tröttnat.

P1

När den unga reflekterar över varför det blivit så utdraget kommer tanken om att det nog är ett straff hon fått, för att kommunen och polisen vill visa att de tar även små brott på största allvar. Denna ungdom är den enda som uttalar kritik mot själva samtalen med socialsekreterarna och familjebehandlarna.

Alltså jag tror inte ungdomar kan ta sig ur [träffarna med socialarbetare] bara från ingenstans. Det är de som bestämmer, tror jag, chefen i kommunen eller något sånt, tror jag, men jag är inte säker. Men det är inget... De hade ändå inte lyssnat. Om man säger typ: "Ja, men ungdomar tröttnar på att man pratar om samma sak om och om igen." De hade direkt tänkt: "Ja, men jaha, okej. Vad ska vi göra åt saken?" De får ju till sig att göra de här sakerna från typ chefen eller sånt. Det är inte de [socialarbetarna] själva som har kommit på saker, så jag tror inte det går att ändra på det och sånt. [...] Och jag har tagit straffet för det. Det här hände för kanske... När var det? Två, tre månader sedan, om inte mer. Nu har jag fattat det och förlått. Jag kan inte riktigt göra något mer och jag har tagit straffet för det. Varför ska vi fortsätta med allt det här [samtal med socialarbetare] och bara gör det till mycket större grejer? Jag tog straffet för det, punkt slut. Jag kan inte riktigt göra något mer åt saken.

I: Och vad skulle du säga att straffet var?

Alltså straffet var ju... Jag vet faktiskt inte vad straffet var, men att träffa typ socialsekreterare och [de] från Familjehuset och prata ut och sånt.

P1

En annan kritisk röst anser att pådraget [...] var för stort i proportion till den lagöverträdelse han begått...

En annan kritisk röst anser att pådraget, med både utredande samtal på mottagningsenheten och TUTI-samtal, var för stort i proportion till den lagöverträdelse hon begått, vilket uttrycks så här:

Om båda behövdes? Helt ärligt? Nej! Jag vet inte ens varför jag behövde ha ett möte med socialtjänsten. Det är så här: Det var jätteonödigt. Jag känner att allt det här som händer just nu är jätteonödigt. Jag gjorde ett stort misstag genom att testa en joint narkotika. Och det är ju första gången. Och jag var ren! Jag gjorde två urintest och jag var ren. Jag förstod inte varför man behövde göra en så stor grej av det. Men såklart, de är oroliga. Skolan gjorde ju en orosanmälan till socialtjänsten. Men jag tror det var min mamma som gjorde en stor del av det här. Hon försökte hjälpa mig. Hon trodde jag var påverkad eller beroende av narkotika. Men jag gjorde det för att jag var nyfiken.

P8

DISKUSSION

Till skillnad från många andra länder har Sverige inget särskilt rättssystem för ungdomskriminalitet. I stället kan det juridiska systemet när det gäller unga och kriminalitet förstås inbegripa en skärningspunkt mellan socialtjänsten och rättssystemet (Forkby, 2020; Lappi-Seppälä, 2019; Lundström et al., 2021). Denna ibland dubbla roll för socialtjänsten står i blickfånget när det handlar om brottsförebyggande arbete bland unga. Socialtjänsten ska både fokusera på socialt förändringsarbete för att förhindra att kriminell aktivitet uppstår eller fortgår och skydda unga från att begå brott. Utifrån skyddsaspekten ska socialtjänsten vid oro/misstanke/vetskap om att ungdomen håller på med kriminella aktiviteter göra en bedömning av om hen utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas. På så sätt kan socialtjänstens brottsförebyggande arbete riktat till unga förstås rymmas inom ett kontinuum där brott av arten ringa stöld, till exempel av en läskedryck värd tio kronor, ingår tillsammans med grövre brott i form av exempelvis rån och misshandel. Med andra ord handlar socialtjänstens brottsförebyggande arbete om att skydda unga från att genom kriminell verksamhet utvecklas i negativ riktning på ett sådant sätt att deras livschanser försämras.

Trollhättans Stad har sedan tidigare utvecklat brottsförebyggande insatser riktade till unga, på såväl universell som selektiv och indikerad nivå. Man har också etablerat en trygghetsgrupp, där man samverkar stadsövergripande med att motverka kriminalitet och skapa trygghet i staden. I detta brottsförebyggande arbete identifierades brister när det gällde att i ett tidigt skede sätta in socialtjänstens stödinsatser till unga som riskerade att hamna i kriminalitet och missbruk, trots tidiga signaler. Därför startades TUTI-projektet. De arbetsätt man tagit fram i TUTI möjliggör att unga som fångas upp genom orosanmälningar snabbare får ta del av en kedja av stödinsatser som tycks förebygga kriminalitet. Att det är ett framgångsrikt sätt att arbeta stöds av kriminologerna Sarnecki och Rung (Nilsson, 2022), som i en artikel om grova brott bland unga hävdar att socialtjänsten alltför ofta agerar på symtom i stället för risker och menar att stödinsatserna inte ger samma effekt när de sätts in sent.

Den statistik som tagits fram i projektet visar att Trollhättan som kommun inte skiljer sig från andra kommuner i landet. Antalet orosanmälningar ökar stadigt och orosanmälningar gällande risk för kriminalitet kryper längre ner i åldrarna (Socialstyrelsen, 2022). Under åren 2021–2022 inkom i Trollhättan totalt 1 389 orosanmälningar gällande kriminalitet, narkotika eller vistelsemiljö för 603 unika individer mellan 9 och 17 år. Av dessa 603 unga personer tillfrågades 196 om att delta i TUTI (2021 tillfrågades 77; 2022 tillfrågades 119). Av dessa valde 95 (knapp 50 %) att delta. Det innebär att det i snitt inkom två TUTI-ärenden i veckan till familjebehandlarna. En slutsats av det är att antalet ärenden inte är större än att TUTI som arbetsätt är socialt hållbart och att TUTI-kedjan som modell bör kunna fortgå inom befintlig verksamhetsram inom socialtjänsten. Däremot kan man se att antalet orosanmälningar ökar under april–maj och oktober–november, varför viss dimensioneringsplanering behöver göras för att man ska kunna erbjuda hela TUTI-kedjan inom två veckor och hålla upp den viktiga snabba responsen.

Stella Edvinsson

Medelåldern på de som tackade ja till TUTI var 14 år, men det var inte mindre vanligt att tacka ja om man var yngre eller äldre. En slutsats vi kan dra av att deltagandet var oberoende av ålder är att TUTI-projektet tycktes nå unga som först nyligen blivit inblandade i kriminalitet snarare än unga i tidig ålder.

Grunden för orosanmälan var inom projektet främst misstanke om ringa stöld (nästan 30 % av anmälningarna), medan nästa kategori var misshandel, våld och hot (19 %). Att grunden för anmälan skiljde sig åt från ringa stöld (snatteri) till allvarligare våldsbrott vittnar om att TUTI fångar upp kriminalitet i process snarare än vissa typer av "tidiga brott" som kan betraktas som mindre allvarliga.

Vårt material pekar på att TUTI som arbetsätt inom socialtjänstens ansvarsområde är lämpligt att använda om syftet är att förebygga nya lagöverträdelser eller en första lagöverträdelse. Detta genom att det innebär att agera på orosanmälningar och andra tydliga indikatorer om oro för kriminalitet. Ett sådant förfaringsätt skiljer sig från arbetsätt baserade på att mer generell försöka predicera nya lagöverträdelser utifrån till exempel ålder och typ av brott.

I användandet av modellen för proceduriell rättvisa (Tyler & Blader, 2003) för att förstå unga som för första gången kommer i kontakt med samhällets representanter (auktoriteter i form av polis och socialtjänst) när de misstänks för ett brott, visar resultaten att unga har högt förtroende för samhällets reaktion och ger legitimitet till det stöd som ges i kedjan av insatser (polis, socialtjänstens mottagningsgrupp och TUTI-samtal). Med den begränsning som finns, att endast 21 av de 95 som genomgått TUTI-insats deltog i studien, kan det självklart finnas deltagare med mer kritiska åsikter. Sammantaget kan vi dock konstatera att unga som genomgått hela TUTI-kedjan upplever samhällets reaktion vid sin första lagöverträdelse som positiv. Det är ett viktigt resultat av två skäl. För det första, när auktoriteters agerade värderas som lämpligt, rättvist, välvilligt och i proportion till det inträffade görs ett positivt identitetsarbete. Utifrån modellen proceduriell rättvisa kan värderande uppfattningar

av detta slag leda till en större känsla av tillhörighet och samhällelig gemenskap. För unga vars bakgrund och sociala identitet i någon grad har präglats av fördomsfulla eller kränkande bemötanden från samhället, kan dessa positiva värderande uppfattningar av samhällets reaktion vara än viktigare för att fostra känslor av samhällelig tillhörighet och gemenskap. Sådan upplevelse av inkludering i samhället kan fungera som en skyddsfaktor för att förhindra negativ utveckling i form av fortsatt brottsaktivitet och i förlängningen ett sökande av tillhörighet i kriminella sammanhang. För det andra kan resultatet bidra med kunskap till utformning av arbetssätt gällande värdering av risken att insatsen fungerar som ”stämplande” och därmed förstärker ungas identitetsprocess mot utanförskap och avvikande från samhällets normer. Resultatet indikerar att hela kedjan behövs för att undvika stämplingseffekter av tidiga insatser.

Slutsatser

Vad kännetecknar socialtjänstens brottsförebyggande arbete med syfte att tidigt upptäcka kriminalitet och ge tidiga insatser i en mellanstor stad? Framförallt, menar vi, kännetecknas arbetssättet av kedjan av TUTI-insatser som påbörjas snabbt. I direkt anslutning till brottet eller oron, eller senast inom två veckor, ska den unga med föräldrar påbörja kedjan. Polis, socialtjänstens utredande mottagningsenhet och familjebehandlare utgör basen i arbetet. Även andra aktörer såsom skola och kommunala fritidsgårdar är viktiga för att kunna upptäcka unga som har hamnat eller riskerar att hamna i kriminalitet.

Ytterligare ett viktigt kännetecken är att unga som genomgått kedjan av TUTI-insatser uppger att de har fått ett relevant stöd och dessutom upplever samhällets reaktion vid sin första lagöverträdelse som legitim, lämplig, rättvis, välvillig och i proportion till det inträffade.

Organiseringen av socialtjänstens brottsförebyggande arbete bör mot bakgrund av ovanstående utgå från följande principer:

- Stödet behöver ges snabbt, i en kedja där polis och socialtjänst utgör basen men även andra aktörer kan ingå.
- Tidig upptäckt och tidiga insatser i form av stöd i en kedja gynnar sannolikt ungas upplevelse av samhällets reaktion, vilket i sin tur kan gynna identitetsprocesser mot samhällelig inkludering och motverka processer mot stämpling och utanförskap.
- Föräldrar som en icke-formell del av kedjan är av väsentlig betydelse.
- Arbetssätt i form av TUTI kan med fördel rymmas inom befintlig verksamhetsram (men varje stad/kommun behöver kartlägga hur många orosanmälningar gällande kriminalitet, narkotika och vistelsemiljö som görs för att bilda sig en uppfattning om omfånget av framtida ärenden).

REFERENSER

- Alstam, K. & Forkby, T.** (2022). Possible selves. Gang passages, projective imaginations, and self-transformations. *Nordic Social Work Research*: 1–13.
- Bergström, G.** (2019). *Kriminalitet som livsstil 4.0*. Studentlitteratur.
- Blader, S. L. & Tyler, T. R.** (2009). Testing and extending the group engagement model: Linkages between social identity, procedural justice, economic outcomes, and extrarole behavior. *Journal of Applied Psychology*, 94(2): 445–464.
- Bolin, A.** (2016). Young people's strategies for handling economic adversity: Extending the research agenda. *YOUNG*, 24(4): 1–17.
- Brå** (2020). *Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* BRÅ-rapport 2000:3.
- Case, S.** (2006). Young people 'at risk' of what? Challenging risk-focused early intervention as crime prevention. *The National Association for Youth Justice*, 6(3): 171–179.
- Ceccato, V. & Dolmen, L.** (2013). Crime prevention in rural Sweden. *European Journal of Criminology*, 10(1): 89–112.
- Forkby, T.** (2020). Organisational exceptions as vehicles for change: collaborative strategies, trust, and counter strategies in local crime prevention partnerships in Sweden. *European Journal of Social Work*, 23(4): 580–593.
- Hill, M.** (2005). Ethical consideration researching experiences. I Greene, S. & Hogan, D. (red.). *Researching Children's Experience: Approaches and Methods*. Sage.
- Johansson, K.** (2014). Crime prevention cooperation in Sweden: A regional case study. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15(2): 143–158.
- Lappi-Seppälä, T.** (2019). Youth justice and youth sanctions in four Nordic states: Denmark, Finland, Norway and Sweden. I Goldson, B. (red.). *Juvenile Justice in Europe* (s. 104–127). Routledge.
- Lundström, T., Pålsson, D., Sallnäs, M. & Shanks, E.** (2021). A crisis in Swedish child welfare? On risk, control and trust. *Social Work & Society*, 19(1).
- Nilsson, M.** (2022). Kriminologer: Våldsamma barn kräver tidiga insatser. *Omni*, 14 juni. <https://omni.se/kriminologer-valdsamma-barn-kraver-tidiga-insatser/a/nWpeQL> (hämtad 2023-03-08).
- Redmond, G.** (2009). Children as actors: How does the child perspectives literature treat agency in the context of poverty? *Social Policy and Society*, 8(4): 541–550.
- Saarikkomäki, E., Birk Haller, M., Solhjell, R., Alvesalo-Kuusi, A., Kolind, T., Hunt, G. & Burcar Alm, V.** (2021). Suspected or protected? Perceptions of procedural justice in ethnic minority youth's descriptions of police relations. *Policing and Society*, 31(4): 386–401.
- Sahlin, I.** (2000). *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Arkiv förlag.
- Socialstyrelsen** (2020). *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende. Kunskapsstöd för socialtjänsten*. Artikelnummer: 2020-2-6597.
- Socialstyrelsen** (2022). *Anmälningar om barn som far illa 2021. Uppföljning och analys av utvecklingen*. Artikelnummer: 2022-11-8197.
- Stigsdotter Ekberg, M.** (2010). *Dom kallar oss värstingar. Om ungas lärande i mötet med skola, socialtjänst och polis*. Akademisk avhandling i pedagogik. Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap vid Linnéuniversitetet.
- Trollhättans Stad** (2023). Slutrapporten TUTI – Tidig upptäckt och tidig insats, 2021–2022. (Opublisherad rapport, kan tas del av genom Trollhättans Stad.)
- Tyler, T.** (2017). Procedural justice and policing: A rush to judgment? *Annual Review of Law and Social Science*, 13: 29–53.
- Tyler, T. R. & Blader, S. L.** (2003). The group engagement model: Procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4): 349–361.
- Tyler, T. R. & Fagan, J.** (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities. *Ohio State Journal of Criminology*, 6: 231–275.
- Tyler, T. R. & Lind, E. A.** (1990). Intrinsic versus community-based justice models: When does group membership matter? *Journal of Social Issues*, 46(1): 83–94.
- Tyler, T. R. & Lind, E. A.** (1992). A relational model of authority in groups. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25: 115–191.

Forskningssamverkan **Barn och unga** på Högskolan Väst arbetar strategiskt med forskningssamverkan tillsammans med verksamheter som har fokus på barn, ungdomar och unga vuxna. Målet för forskningssamverkan är att producera och sprida kunskap om barns och ungdomars livsvillkor och därmed stärka deras ställning i samhället. Forskningssamverkan med externa verksamheter är ett av de sätt som miljön arbetar på för att nå detta mål. Samarbetet sker i form av en samverkansmodell som avser att skapa goda förutsättningar för både forskningen och den externa samverkansparten. Samverkansmodellen utgår från en dialog mellan forskare och samverkanspart där parterna tillsammans utarbetar och formulerar undersökningsområde och forskningsfrågor.

Forskningssamverkan Barn och unga, Högskolan Väst
www.hv.se/forskning/forskningssamverkan/barn-och-unga

**Trollhättans
Stad**

Anette Bolin, Högskolan Väst
anette.bolin@hv.se

Emma Sorbring, Högskolan Väst
emma.sorbring@hv.se

Johanna Nyman, Trollhättans Stad
johanna.nyman@trollhattan.se